

Dva soudy profesora Vrzalíka. Kolaborant, nebo oběť komunistické justice?

JIRÍ PLACHÝ

Abstrakt | Abstract

Studie přibližuje životní osudy jednoho z průkopníků českého fašistického hnutí a představitele prvorepublikové Vlajky Jana Vrzalíka (1904–1971), který se v první polovině války snažil veřejně angažovat i v rámci protektorátní politické scény. Během poválečné retribuce však nebyl shledán trestně zodpovědným. V roce 1959 byl zatčen a následně odsouzen za protistátní činnost k nepodmíněnému trestu, z něhož si část odpykal ve vězení, přestože byl v té době již úplně nevidomý.

The study presents the life story of one of the pioneers of the Czech fascist movement and a representative of the First Republican Vlajka, Jan Vrzalík (1904–1971), who in the first half of the war tried to engage publicly in the Protectorate political scene. However, he was not found criminally responsible during the post-war retributions. He was arrested in 1959 and subsequently sentenced to an unconditional scene for anti-state activities, part of which he served in prison, although he was completely blind at the time.

Klíčová slova | Keywords

Jan Vrzalík (1904–1971); český fašismus; Vlajka; Národní výzva; Národní akční komitét; retribuce; političtí vězni komunistického režimu

Jan Vrzalík (1904–1971); Czech fascism, Flag, National Appeal, National Action Committee, retributions, political prisoners of the communist regime

Jan Vrzalík byl výraznou postavou meziválečné krajní pravice. Vystudovaný historik, který svůj profesní život zasvětil obhajobě pravosti Rukopisů, se již jako student angažoval ve fašistickém hnutí a stal se jedním ze zakladatelů Vlajky, kterou pak v letech 1934–1936 vedl.¹ Krátce po okupaci sice tuto organizaci opustil a stal se kritikem jejího vedení, své politické názory však nezměnil.

1 Jan Vrzalík je zmiňován v naprosté většině prací věnovaných dějinám české meziválečné krajní pravice (Srov. např. Milan NAKONEČNÝ, *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*, Praha 2001.) Výhradně jeho osobě se zatím věnoval v podstatě jen Milan Ducháček v popularizačním článku (Milan DUCHÁČEK, *Obránce národního palladia. Fixní idea Jana Vrzalíka*, *Dějiny a současnost* 33, 2011, č. 3, s. 24–27.) a studii věnované jeho literární činnosti ve 30. letech [*Idem, Stovražda oslí čelisti. Satiry českých národovců na Rukopisy královédvorský a zelenohorský (pokus o kontextualizaci a žánroslovné ukotvení)*], in: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský v kultuře a umění*, Praha 2019, s. 311–329.]. Tato studie je věnována především okolnostem poválečného prošetřování jeho politické činnosti ve „velké“ i „malé“ retribuci a politické perzekuci ze strany komunistického režimu, které byl vystaven v letech 1959–1960.

Fašistický revolucionář

Narodil se 25. ledna 1904 ve Zlíně, v dělnické rodině Františka Vrzalíka a Marie, rozené Machaňové, jako čtvrté ze sedmi dětí. Měl dvě sestry a čtyři bratry, z nichž jeden žil později v USA. Po vchození obecné školy ve svém rodišti nastoupil v roce 1915 do primy Arcibiskupského gymnázia v Kroměříži. Tento „utrakvistický“ (ve smyslu česko-němec-ký) ústav měl umožnit získat vzdělání chlapcům z chudých rodin a vychovával především budoucí katolické kněze. Až do roku 1910 byl v podstatě seminářem a teprve v roce následujícím získal status veřejného gymnázia.² Charakter přípravy k teologickému studiu zde však přetrvával i v letech, kdy jej navštěvoval Vrzalík. Teprve roku 1919 získala škola čistě český ráz. V roce 1921 byl však Vrzalík, jak sám později uvedl, z „politických“ (a blíže neobjasněných) důvodů nucen přestoupit na kroměřížské české státní gymnázium, kde o dva roky později úspěšně složil maturitní zkoušku. Již jako gymnazista byl vášnivým obhájcem pravosti Rukopisů. Na podzim roku 1923 se zapsal ke studiu historie a češtiny na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze. Na historii patřil k žákům profesora Josefa Pekaře. Z češtiny v průběhu studia přestoupil na geografii.

Jak bylo v úvodu zmíněno, již jako vysokoškolský student se začal angažovat ve fašistickém hnutí. Podle svého vyjádření byl někdy od roku 1924 (možná i dřív) členem a později i funkcionářem organizace Českoslovenští fašisté³, která se v březnu 1926 stala jedním ze zakládajících subjektů Národní obce fašistické (NOF). Každopádně, když 7. října 1925 vzniklo Fašistické studentské sdružení, patřil k jeho zakladatelům. Velmi aktivně v té době také působil při šíření fašistických myšlenek mezi studenty v různých regionech republiky.⁴ Ve svém životopise o tomto období (ve třetí osobě) napsal: „*Politicky uplatňoval se už od počátku svých vysokoškolských studií. Při jeho příchodu do Prahy podléhala studentská mládež z největší části ideologii komunistické, proti níž vystupoval se vši rozhodností. Pracoval proti této ideologii jak ve studentské kolonii na Hradčanech, nejmocnější to doméně studentstva komunistického, kde poprvé vyhrál r. 1928, kdy byl obrovskou většinou studentstva zvolen předsedou, načež pak byl volen ještě dvakrát. První průlom do marxistických posic ve studentstvu učinil r. 1926, kdy byl předsedou Fašistického studentského sdružení. Nejenomže zlomil teror prováděný marxisty ve studentstvu, pokusy o rozbíjení schůzí marxisty byly krvavě odraženy a nacionalistické studentstvo si zajistilo volnost projevu, ale také byly marxisté vypuzováni ze studentských organizací, které byly ovládnuty nacionalistickými*

2 https://cs.wikipedia.org/wiki/Arcibiskupsk%C3%A9_gymn%C3%A1zium_v_Krom%C4%9B%C5%99%C3%AD%C5%BEi, dostupné k 5. 3. 2022.

3 V průběhu roku 1922 vznikly v českých zemích první tři větší fašistické organizace: Národní hnutí, Červeno-bílí a Českoslovenští fašisté. Od roku 1924 vzrůstaly snahy po sjednocení, které vyvrcholily 24. března 1926, kdy na slučovacím sjezdu v Kolíně vznikla Národní obec fašistická. (Ivo PEJČOCH, *Fašismus v českých zemích 1922–1945. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě*, Praha 2011, s. 23–42.) V rámci Československých fašistů byl Vrzalík, který tehdy bydlel ve studentské koleji na Hradčanech, členem tzv. „Rady sedmi“, tedy předsedou jedné ze sedmi místních organizací hnutí v Praze. (Státní oblastní archiv Praha, fond Mimořádný lidový soud Praha, karton 612, spisová značka Ls 6688/46.)

4 Ibidem. V noci ze 7. na 8. listopadu 1925 byl také poprvé zadržen policií pro vylepování fašistických plakátů. Znovu byl zatčen 17. března 1926 při schůzi Fašistického studentského sdružení, protože se jej účastnil ve stejnokroji, což bylo zakázáno. (Národní archiv Praha, f. Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, k. 12863, signatura V 5964/3.)

studenty.“⁵ Podle pozdějších výpovědí Vrzalík obdivoval italský fašismus a měl podle Mussoliniho dokonce přezdívku „Vrzalíní“.⁶

Sjednocenému fašistickému hnutí chyběl v čele charismatický vůdce. Výběr byl však poměrně jasný. V létě 1926 byl na zákrok presidenta T. G. Masaryka degradován a z armády propuštěn Radola Gajda, do té doby jeden z nejvýše postavených generálů a hrdina československých legií. Důvodem bylo mimo jiné neprokázané podezření, že připravoval státní převrat. Gajda však byl každopádně ještě před touto událostí považován za sympatizanta fašistického hnutí Červeno-bílých. V prvních dnech roku 1927 byl na sjezdu NOF zvolen do jejího čela.

Přestože právě takovou výraznou osobnost fašistické hnutí nutně potřebovalo, stalo se jeho postavení do čela NOF také důvodem k odchodu některých skupin „starých“ fašistů. Koncem roku 1927 opustilo stranické řady také Fašistické studentské sdružení pod Vrzalíkovým vedením. Důvodem bylo to, že: „NOF byla ovládnuta policejními špicly [a] exponenty Hradu“.⁷ Radikální studenti také nesouhlasili s tím, že se fašistické hnutí transformovalo do „klasické“ politické strany. V březnu následujícího roku z jeho členů vznikl Národní svaz mládeže a studentstva, v jehož čele stanul Jindřich Streibl.⁸ Ještě v únoru 1928 byl Vrzalík členem NOF, v pozdější době však tuto stranu pravděpodobně opustil.

Zakladatel Vlajky

S počátkem roku 1928 je spojena další významná událost ve Vrzalíkově životě, a sice založení revue nazvané Vlajka. Ta však měla v té době pouze jepičí trvání. Po pěti číslech (resp. třech číslech a jednom dvojčísle) přestala v polovině téhož roku vycházet. Na podzim následujícího roku došlo v souvislosti s omezením přístupu židovských studentů na polské vysoké školy k příchodu značného počtu cizinců na vysoké školy v Československu. V důsledku toho přesáhl podíl studentů hlásících se na Univerzitě Karlově k židovské národnosti osm procent.⁹ Nacionalističtí čeští vysokoškoláci zorganizovali pouliční protesty, které byly rozehnány policií. To dalo do pohybu další události na pravém okraji politického spektra.

Dne 7. března 1930 došlo k ustanovení politického klubu Vlajka.¹⁰ Současně bylo obnoveno vydávání stejnojmenné revue. Vrzalík byl opět uprostřed dění – jako jeden ze zakladatelů se stal výraznou vůdčí osobností nového hnutí. V následujících měsících

5 Ibidem. V roce 1927 se postavil do čela boje za zachování Hradčanské vysokoškolské koleje, která měla být zrušena. Následně byl v letech 1928–1930 třikrát zvolen do čela její samosprávy.

6 Archiv bezpečnostních složek Praha, Sbírka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, archivní číslo V-4130 MV.

7 Krajský soud Praha, spisová značka Rt 498/91. (Jde o rehabilitační soudní spis z roku 1991, k němuž jsou přiloženy také soudní spisy sp. zn. 1 T 15/59 a Tr 475/68. Spis je uložen jako depozit Krajského soudu ve Státním oblastním archivu v Praze.)

8 Tomáš PASÁK, *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*, Praha 1999, s. 134.

9 V akademickém roce 1929/1930 bylo na UK zapsáno celkem 829 studentů hlásících se k židovské národnosti, zatímco o rok dříve pouze 478. Šlo o židy nejen z Polska, ale i z Maďarska, Rumunska, Litvy a samozřejmě také o československé státní příslušníky. V následujícím roce zůstal jejich počet stejný a v roce 1931/1932 dokonce vzrostl na 1 016 (9,23 %). Podíl studentů židovského vyznání byl samozřejmě ještě vyšší: 1929/1930 – 11,5 %, 1930/1931 – 13,6 % a 1931/1932 – 14,7 %. Protesty zorganizovali studenti lékařské fakulty. (Kol., *Dějiny Univerzity Karlovy. IV. díl*, Praha 1998, s. 27, 32, 603, 607.)

10 K založení Vlajky došlo v restauraci Písek na Žižkově. Formálně klub vznikl o necelý měsíc později, 30. dubna 1930. (I. PEJČOCH, *Fašismus*, s. 126.)

a letech okolo sebe Vlajka soustředila radikální nacionalistickou část českého studentstva i vysokoškolských pedagogů a aktivně se zapojila především do tzv. insigniády.¹¹

Po celou tuto dobu byl Vrzalík členem předsednictva Vlajky. Mezitím, po sedmi letech v roce 1930, ukončil studium a získal kvalifikaci středoškolského pedagoga. Následně absolvoval pětiměsíční náhradní vojenskou službu u pražského Pěšího pluku 5 „T. G. Masaryka“. Do civilu odešel jako vojín. Přechodně pak pracoval jako úředník Státního úřadu statistického a ve školním roce 1931/1932 působil jako profesor dějepisu a zeměpisu na Akademickém gymnáziu v Praze. Šlo však o dočasný „záskok“, takže se v létě 1932 ocitl bez práce. V následujících dvou letech pracoval pouze příležitostně. Do školské služby příliš nepospíchal – odmítl místo na československém státním reálném gymnáziu ve slovenské Prievidze a následně i na měšťanské škole ve Velké Bystřici u Olomouce s tím, že musí zůstat v Praze. To byl v letech velké hospodářské krize docela přepych.

Rozhodně však nezažáhal. Podílel se především na vydávání revue Vlajka. Do konce II. ročníku (březen 1931) byl jejím odpovědným redaktorem, od března 1933 vydavatelem a od listopadu téhož roku až do zastavení vydávání v lednu 1935 opět i odpovědným redaktorem. Přispíval i do pravicového týdeníku Národní Republika, jehož vydavatelem byl Národní tábor československý. Jeho zakladatelé odešli v říjnu 1927 z řad Národní obce fašistické ze stejných důvodů jako fašističtí studenti pod Vrzalíkovým vedením a v únoru následujícího roku vytvořili vlastní organizaci.¹² Stejně jako on byli bývalými stoupenci Československých fašistů a nesmířili se s tím, že generál Gajda se z NOF snažil vytvořit „klasickou“ politickou stranu. Vrzalík byl nejpozději od počátku roku 1933 (ale spíš ještě před tímto datem) redaktorem a v době od července do října 1934 dokonce šéfredaktorem Národní Republiky.¹³ Je tedy zřejmé, že názorově zůstával i ve 30. letech fašistou, byť v opozici proti NOF.

Jeho jméno je v té době však spojeno především s obhajobou pravosti Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Tato obhajoba, ohlášená na stránkách Vlajky v prosinci 1931 článkem „*Obnovuje se spor o rukopisy!*“ se stala jedním z ideových pilířů českého nacionalismu 30. let.¹⁴ Sám Vrzalík v roce 1933 vydal obsáhlý spis „*Poučení o nepadělaných rukopisech*“,¹⁵ vycházející z dřívějších vývodů profesora Františka Mareše, a výrazně se zasloužil o to, aby publikační činnost Vlajky v první polovině 30. let sestávala především z podobných apologií. On sám, jak prohlásil, v pravost rukopisů „uvěřil“ již jako gymnazista a z této pozice je také „bránil“. Přes zdání vědeckosti, kterou se snažil své práci vtisknout,

11 Jednalo se o spor o historické insignie mezi českou a německou univerzitou, který v listopadu 1934 vyvrcholil pouličními střety nacionalistických českých studentů s Němci a příznivci levice.

12 Marek SUCHÁNEK, *Organizace a aktivity českých fašistů na Moravě v letech 1922–1945*, Disertační práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2010, s. 24. Dostupné on-line: <https://is.muni.cz/th/xr042/Disertace-SUCHANEK.pdf>, dostupné k 6. 5. 2022.

13 SOA Praha, f. Krajský soud Praha, sp. zn. Tk VI 1581/34. Národní republika navázala v roce 1923 na Hanáckou republiku, vycházející v letech 1922–1923. Časopis vycházel do října 1935, kdy byl úředně zastaven.

14 V roce 1932 došlo k založení Československé společnosti rukopisné, na jejíž činnosti se Vrzalík také podílel. Hlavním těžištěm jeho veřejných aktivit však byla Vlajka.

15 Nejprve vlastním nákladem, o rok později pak vyšlo II. vydání již jako I. svazek Knihovny kulturního odboru Vlajky. V roce 1936 pak spolu s Karlem Andrlíkem sepsal jakýsi výtah, určený pravděpodobně širší veřejnosti: „*Stručné poučení o nepadělaných rukopisech*“. Pod pseudonymem Petr Octavian Zamfirescu pak ve stejné době vydal v knihovně Vlajky „*satiru napsanou k padesátému výročí realistického spiknutí proti Rukopisům*“, nazvanou „*Oslí čelisti*“.

nepřipouštěl žádný stín pochybností – a tím také žádnou diskusi. Pro své potřeby používal jen argumenty, které se mu hodily, a bylo tedy předem jasné, jaký bude výsledek jeho „výzkumu“. Přesto takový způsob boje za pravost Rukopisů v určité části české společnosti rezonoval.

V čele Vlajky stál od jejího vzniku do roku 1932 Lubomír Kukla a následně pak Stanislav Nikolau. V květnu 1934 byl předsedou zvolen Slovák Jožo Hritz (Hric), avšak již v červenci předal vedení Vlajky Janu Vrzalíkovi. Výše popsaná činnost, tedy práce spojené s rukopisnými boji a angažovanost v politickém dění, byly hlavním důvodem toho, že před existenční jistotou spojenou s místem středoškolského pedagoga Vrzalík preferoval setrvání v hlavním městě. V letech 1934–1935 získal práci jako tajemník Československo-polské obchodní komory. To byl zřejmě důsledek orientace vlajkařů na Polsko, s nímž byly v té době oficiální vztahy Československa velmi chladné. Vlajkaři obdivovali Piłsudského, resp. Beckův autoritativní režim, a snažili se navazovat kontakty s mladou polskou politickou pravíci. Již v roce 1933 vlajkaři, včetně Vrzalíka, na pozvání polského vyslanectví v Praze navštívili Polsko. V dubnu 1934 pak uvnitř Vlajky vznikla tzv. Polská liga jako její autonomní součást.

Vlajka byla zpočátku ostře protiněmecká. Po Hitlerově nástupu k moci se však na jejích stránkách začaly objevovat názory k nacistickému režimu vcelku shovívavé. Vlajkařům na německém „Führerovi“ imponovala řada věcí – schopnost vypořádat se s opozicí, marxisty, zednáři a především Židy. V roce 1935 byl Vrzalík údajně zadržen při návratu z Německa s balíkem v Československu zakázaných nacistických tiskovin, které si přivážel zřejmě jako „studijní materiál“.¹⁶

Během Vrzalíkova předsednictví došlo také k další významné události. Jako jakýsi důsledek insigniády a radikalizace vlajkařů a jejich tisku bylo v lednu 1935 na půl roku úředně zastaveno vydávání revue Vlajka. Pomocnou ruku tenkrát nabídlo ideově spřízněné Hnutí za nové Československo, vydávající týdeník Národní výzva, který počátkem roku 1935 založil Bořivoj Weigert. Tato nezištná výpomoc mezi oběma „národoveckými“ celky skončila v roce 1936 jejich sloučením. Nový subjekt začal používat název „Hnutí za nové Československo – Vlajka“. Předsedou byl zvolen Vrzalíkův blízký spolupracovník Jindřich Streibl. Revue Vlajka začala znovu vycházet teprve na podzim roku 1937, avšak krátce po sloučení začal pod Vrzalíkovým vedením vycházet „dobový sborník Nové Československo“.¹⁷

V polovině 30. let se také členem Vlajky stal tehdy neznámý „věčný“ student medicíny Josef Rozsévač, používající pseudonymu Jan Rys. Díky svým schopnostem se brzy dostal do vedení – v roce 1937 byl již jeho tiskovým referentem. S Vrzalíkem, kterému tak ve vedení zůstaly na starosti pouze kulturní záležitosti, si příliš do oka nepadl. A antipatie mezi oběma muži v následujících letech rostly.

Vrzalík sám byl po skončení svého zaměstnaneckého poměru v čs.-polské obchodní komoře opět v podstatě bez stálého příjmu. Teprve v září 1937 nastoupil jako zatímní profesor

16 T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 137.

17 K vývoji Vlajky v tomto období podrobněji: T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 134–137, 194–200; I. PEJČOCH, *Fašismus*, s. 126–138; M. NAKONEČNÝ, *Vlajka*, s. 25–87. Vrzalíkem vedený sborník Nové Československo měl podle Rysova vyjádření na III. sjezdu Vlajky v červnu 1937: „...průbojnou formou těžšího kalibru působí spousty [škod] v řadách našich nepřátel a tím spíš si našel cestu k srdcím stoupenců novodobého národovectví“. (Nové Československo 1, č. 9–10, 3. srpna 1937, s. 9.)

na československé státní reálné gymnázium se Strakonících, které se stalo jeho působištěm na dalších pět let. Později tvrdil, že spolu s odchodem na mimopražské působiště rezignoval na své funkce ve vedení Vlajky, což zřejmě neodpovídá zcela pravdě a v předsednictvu zastával pravděpodobně až do III. sjezdu Hnutí za nové Československo v květnu 1938. V květnové mobilizaci nastoupil vojenskou službu u Pěšího pluku 27 v Uherském Hradišti.¹⁸ Na konci prvního školního roku, kdy působil v jihozápadních Čechách se také oženil – dne 5. června 1938 se jeho manželkou stala o 12 let mladší dcera obchodníka Božena Třísková.¹⁹ Tady jej také zastihl úřední zákaz Vlajky 11. listopadu 1938 a nacistická okupace.

Před soudy 1. republiky

Kromě dvou menších přestupků, kterými se zabýval pražský okresní soud,²⁰ bylo proti Vrzalíkovi v letech 1932–1938 nejméně pětkrát vedeno trestní řízení u Krajského soudu v Praze. Všechny tyto případy byly spojeny s jeho politickou, resp. publicistickou činností.²¹ Pouze v jednom však skončily pravomocným odsouzením.

Jedním z nejvýraznějších kritiků Vrzalíkovy „obhajoby“ pravosti Rukopisů se stal redaktor Ladislav Kunte. Byl bývalým katolickým knězem, který roku 1906 vystoupil z církve a stal se blízkým spolupracovníkem T. G. Masaryka a redaktorem realistického časopisu Čas. Od roku 1923 působil v redakci Národního osvobození. Dne 22. března 1935 uspořádal

18 V říjnu 1946 však bylo proti Vrzalíkovi úřadem vojenského prokurátora v Plzni zahájeno vyšetřování pro nenastoupení vojenské služby v zářijové mobilizaci. Výsledek tohoto řízení není z dochovaných pramenů zcela zřejmý, zdá se však jako pravděpodobné, že vyšetřování bylo zastaveno. (SOA Třeboň, SOkA Strakonice, f. Trestní komise nalézací Strakonice, sp. zn. Tk 629/46.)

19 V prvních dvou letech okupace se manželům Vrzalíkovým narodily dvě děti, dcera Ludiše a syn Jan. V té době rodina bydlela ve strakonické Žižkově ulici č. 561.

20 Srov. pozn. 4.

21 Dva spory končily vítězstvím Vrzalíkových odpůrců. První byl vedený kvůli jeho článku ve Vlajce z prosince 1931, kdy Vrzalík v článku „*Křivda, jež křivdou není*“ glosoval vyloučení sedmi levicových studentů z Masarykovy koleje v Dejvicích. Tam ve volbách do kolejní samosprávy zvítězila na jaře 1931 pravice. Poražení se nové vedení pokusili zdiskreditovat tím, že vyrobili falešný dopis adresovaný redakci Poledního listu. Mělo jít o prohlášení na podporu Gajdy a jeho spolupracovníka Karla Perglera, který byl zbavený poslaneckého mandátu. Na podvod se přišlo a viníci byli vyloučeni. Dalšími vyloučenými byli levicoví studenti, kteří v objektu koleje údajně provozovali politickou agitaci, což bylo v rozporu vnitřními řády. Tři z vyloučených studentů se cítili poškozeni tím, že je článek spojoval s falšovaným dopisem, s nímž neměli nic společného. Vlajka se podle uzavřeného smíru musela omluvit a zaplatit 800 Kč za právní zastupování stěžovatelů. (SOA Praha, f. Krajský soud Praha, sp. zn. Tl VI 199/32.) V druhém případě šlo o schůzi Sdružení nezaměstnaných legionářů, která se odehrála v únoru 1933 a Vrzalík o ní napsal glosu do Národní Republiky. Jeho výrokem se cítil poškozený pozdější komunistický poslanec Jan Vodička, o němž napsal, že: „... nyní sedí v kriminále pro bolševickou špionáž“. Vodička byl sice odsouzený za špionáž ve prospěch SSSR do vězení, v té době však měl již trest odpykaný a pohyboval se na svobodě. Národní Republika musela zveřejnit omluvu a zaplatit 500 Kč nákladů na Vodičkova advokáta. (Ibidem, sp. zn. Tk VII 3316/33.) Vrzalíkovým vítězstvím byl zakončen tiskový spor s profesorem chrudimského gymnázia Janem Maškem. Jednalo se o dohru Vrzalíkovy přednášky o Rukopisech v Chrudimi, která proběhla 30. listopadu 1933. Mašek napsal pobouřený článek do Národního osvobození, jehož části převzaly i další celostátní deníky. Vrzalík se bránil na stránkách Národní republiky. Oba se cítili výroky toho druhého poškozeni na cti. Spor skončil smírem, jehož podstatou bylo uveřejnění omluvy v Národním osvobození a proplacení nákladů na Vrzalíkovo právní zastupování. (Ibidem, sp. zn. Tk VI 1581/34) V roce 1934 byly na podnět pražského policejního ředitelství šetřeny Vrzalíkovy výroky na členské schůzi Vlajky v Měšťanské besedě týkající se volby T. G. Masaryka prezidentem. Trestnost nebyla zjištěna a případ byl zastaven. (Ibidem, sp. zn. Tk XXIX 803/34.)

na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze přednášku „RKZ a dnešní jeho obhájci – kritický čtenář o Vrzalíkově pokusu rehabilitace“.²² Vrzalík, který byl přednášce osobně přítomný se cítil dotčen některými Kunteho výroky. Odpověděl na ně proto letákem „Zlé metody hlasatelů mravnosti“, který vydala 29. března Vlajka. V něm mj. napsal, že Kunte posluchače oklamal a není mravně způsobilý jej soudit. To pro změnu urazilo Kunteho, který se s žádostí o satisfakci obrátil na Krajský soud v Praze. Vrzalíka hájil později nechvalně proslulý vlajkařský advokát JUDr. Václav Aleš Cyphelly.²³ Proces se táhl a hlavní líčení bylo několikrát odročeno. V jeho průběhu však bylo čím dál víc zřejmé, že zuřivý obhájce Rukopisů tentokrát skutečně přestřelil.

Rozsudek padl teprve 18. února 1938. Vrzalík byl uznán vinným z přečinu pomluvy, soud jej odsoudil k peněžitě pokutě 300 Kč alternované třemi dny vězení v případě nedobytnosti, ovšem s podmíněným odkladem na jeden rok. Výrok soudu mohl být na Vrzalíkovy náklady otištěn v Národním osvobození. Proti rozsudku jak odsouzený, tak žalobce podali odvolání a zmateční stížnost, nicméně Nejvyšší soud v Brně 2. listopadu 1938 prvoinstanční verdikt potvrdil. Vzhledem k pravomocnému rozsudku se o věc začaly zajímat i disciplinární orgány Zemské školní rady, avšak Vrzalík měl poprvé, nikoliv však naposledy štěstí. Na trest se vztahovala amnestie vyhlášená vládou 7. října 1938.²⁴ Jediným, avšak velmi citelným následkem prohraného sporu byla povinnost uhradit žalující straně náklady řízení, o kterých rozhodl Vrchní soud v Praze ve zvláštním řízení dne 29. listopadu 1938. Během několika let se výdaje vyšplhaly do astronomické výše. Kunteho advokát je vyčíslil na 14 560 Kč, což představovalo zhruba jeden roční plat. Soud však všechny položky neuznal a 22. března 1939 stanovil Vrzalíkovi povinnost uhradit částku ve výši 3 586,85 korun. I to představovalo pro rozpočet středoškolského profesora velmi nemilou zátěž. O tom, zda Vrzalík tuto částku nakonec uhradil, však údaje chybí.²⁵ Ladislav Kunte se každopádně krátce po okupaci zapojil do protinacistického odboje. Působil v ilegální skupině okolo časopisu „V boj“. Roku 1940 byl zatčen a berlínským Volksgerichtem odsouzen na sedm let káznice. Zahynul na samém konci války, 19. dubna 1945, ve vězení v německém Straubingu.

Protektorátním patriotem

Přestože Vlajka do roku 1938 koketovala spíše s italským fašismem a představou stavovského státu, jak bylo již výše naznačeno, řada jejích členů sledovala velmi pozorně vývoj v sousedním Německu a kvitovala některé, z jejich pohledu pozitivní aspekty Hitlerova nacionálního socialismu. V souvislosti s vyhrocením sudetské krize a především přijetím Mnichova se však v hnutí radikalizoval proud, který byl ochotný jít ještě dál. V září 1938 z Vídně vysílala nacistickou propagandu v českém jazyce tajná vysílačka nesoucí ironický název „Pravda vítězí“. Její chod zabezpečovali příslušníci Vlajky pod vedením Vojtěcha Musila. Ihned po přijetí kapitulace byla Vlajka mezi prvními, kteří z národní

22 Text přednášky vyšel později tiskem. (Srov. Ladislav KUNTE, *Pan Vrzalík „rehabilituje“ rukopisy*, Praha 1935.) Již 24. března 1935 vyšel v Národním osvobození článek podepsaný šifrou „-ý“ „Zdrucující soud nad vědeckou metodou obhájce Rukopisů Jana Vrzalíka“ (s. 3).

23 Po zatčení Jana Ryse-Rozsévače a jeho odeslání do koncentračního tábora se na přelomu let 1942/1943 stal posledním komisařským vedoucím Vlajky a v intencích Němců řídil její likvidaci.

24 O zařazení případu do vládní amnestie rozhodl Krajský soud v Praze dne 8. prosince 1938.

25 SOA Praha, f. Krajský soud Praha, sp. zn. Tk VII 3658/35.

katastrofy nevinili zradu spojenců nebo agresivní politiku nacistického Německa, ale demokratický systém první republiky, zahraničně politickou orientaci státu, marxisty, svobodné zednáře a především Židy. Pomnichovské aktivity Vlajky vedly až k úřednímu zastavení její činnosti.

Zásah úřadů se však stal spíše impulsem pro cestu radikálního křídla, reprezentovaného Janem Rysem-Rozsévačem do čela hnutí. On a jeho stoupenci totiž zahájili velmi intenzivní ilegální protistátní činnost jako „Vlajka-Maffie Nového Československa“. Když v polovině února 1939 policie odhalila v Brně a Praze jejich (značně amatérské) přípravy k provedení státního převratu a podezřelé zatkla, odpověděli radikálové sérií bombových útoků – 25. února 1939 vybuchly dvě nálože v Praze²⁶, další v Hradci Králové a 7. března 1939 pak došlo k nepodařenému bombovému útoku na synagogu v Plzni, během nějž dva vlajkaři zahynuli. Zatčen byl i Rys-Rozsévač a další vůdci radikálního křídla. Policie je z vazby propustila 14. března 1939 večer. Právě včas, aby následujícího dne mohli odstartovat svoji temnou okupační „kariéru“.

Současně s nacistickou okupací vlajkaři v podstatě vystoupili z illegality. V Praze organizovaně poskytovali pomoc okupačním jednotkám a Rysova skupina se podílela na vzniku Českého národního výboru složeného většinou z různých krajně pravicových elementů, předpokládajících, že budou okupanty uznáni za loutkovou vládu. V tom se sice přepočítali – tak jako později v jiných zemích se Němci snažili využít dosavadního politického establishmentu spíše, než krajně pravicových skupin složených často z různých pochybných existencí a dobrodruhů, kteří u obyčejných lidí vyvolávali odpor. Ty však plnily úlohu jakési pojistky při prosazování okupační politiky. Bylo zřejmé, že alespoň v současné době je Vlajka faktorem, s nímž je třeba v okupační každodennosti počítat. Zasluky za to si přisvojovali samozřejmě příslušníci jejího radikálního křídla jako ti, kteří za vlajkařské myšlenky bojovali a dokonce byli (byť jen několik dní) vězněni.

Jak již víme, Jan Vrzalík tuto dobu prožíval ve Strakonících. Na činnosti Vlajky-Maffie se nepodílel, i když o ní byl s největší pravděpodobností informován. Podle jistých náznaků však ani během druhé republiky nesložil úplně ruce do klína.²⁷ Rys-Rozsévač s ním však zřejmě příliš nepočítal a Vrzalík navíc v té době již trpěl zdravotními obtížemi, které u něj vedly o několik let později ke ztrátě zraku. Přesto i pro něho bylo zřízení Protektorátu Čechy a Morava důležitým impulsem. Pokusil se obnovit vydávání Národní výzvy, která přestala vycházet po zákazu činnosti hnutí v listopadu 1938. Z jeho tehdejších vyjádření je zřejmé, že Vlajku považoval za své „dítě“ a doufal, že se mu vahou své autority spolu s dalšími „otci zakladateli“ podaří Rysovo křídlo, proti němuž se již v té době ostře vymezoval, ve vedení porazit.

26 SOA Praha, f. Krajský soud Praha, sp. zn. Tk XXIX 1523/39.

27 Po skončení války byl v osobních věcech Zdenko Chadta-Wisenera, bývalého ředitele panství v Žichovicích, který byl za okupace župním vedoucím Vlajky v Plzni, Vrzalíkův dopis, v němž mu oznamuje, že jej navštíví spolu s Jindřichem hrabětem Thun-Hohensteinem. Dopis je nedatovaný, z obsahu však jej lze zasadit do podzimu roku 1938. Vrzalík v něm píše: „Bylo mě sděleno škpt. Melenou [...], že jste ochoten pracovat dále. Proto chceme si o tom s Vámi promluvit a byli bychom rádi, kdyby rozhovoru byli přítomni stejně smýšlející. Nejde dnes o organizování Nového Československa, to by byla práce ilegální a málo účinná, nýbrž způsob jiný.“ Thun-Hohenstein patřil v té době k vůdčím postavám radikálního křídla „Vlajky-Maffie“. Chadt před zatčením v roce 1945 spáchal sebevraždu. (SOA Třeboň, SOkA Strakonice, f. Trestní komise nalézací Strakonice, sp. zn. Tk 629/46.)

V dopise Jindřichu Streiblovi datovaném 18. dubna 1939 napsal: „Nynější vedení Vlajky dostává se do rozporu se všemi těmi, kdož pochopili pravé poslání Vlajky. Proto tomu musí býti učiněn konec. A to je také předně Tvoji povinností jako předsedy hnutí...“²⁸ Ohledně svých snah k obnovení vydávání Národní výzvy napsal: „Projevil jsem ochotu a vykonal jsem příslušnou práci pro vydání týdeníku hned po 16. březnu, za celý měsíc neudělalo se nic. [...] Nestane-li se tak, pak je to známka naprosté neschopnosti vedoucích Vlajky a mě nezbude nic jiného, než vyvoditi z toho důsledky a postarati se naposledy o změnu poměrů ve Vlajce.“²⁹

Poněkud však zřejmě přecenil vlastní pozici. Vlajka v té době jednala o vstupu do Národního souručenství, jenž se z vůle okupantů mělo stát jedinou povolenou českou politickou organizací. Zpočátku byl do ústředního výboru NS navržen jediný zástupce Vlajky – její ideolog a bývalý štábní kapitán československé armády Stanislav Sousedík. To bylo pro vedení hnutí nepřijatelné, a proto mohl Sousedík přijmout kandidaturu pouze za svoji osobu.

V delegaci, kterou 26. dubna 1939 přijal státní president Emil Hácha, byl Jindřich Streibl, Rys-Rozsévač, Jindřich hrabě Thun-Hohenstein a JUDr. Jan Pecháček.³⁰ O dva dny později Streibl rezignoval a vedení předal právě Rysu-Rozsévačovi. Ten sice v „I. rozkazu náčelníka Vlajky“, který vydal téhož dne, vyslovil svému předchůdci, ale i Janu Vrzalíkovi své poděkování a uznání. Bylo však jasné, že jde o pouhou formalitu. Vrzalík nicméně, nyní již i oficiálně „Rysovu“ Vlajku neopustil a nadále se podílel na její činnosti.

Doufal pravděpodobně, že stále není vše ztraceno a mezi členstvem se těší podpoře. Některé náznaky jej v tom možná utvrzovaly. Dne 19. června 1939 se na něj např. písemně obrátil JUDr. Josef Victorin, v té době advokát v Lipníku nad Bečvou. Napsal: „Věříme ve Vůdce Adolfa Hitlera a chceme i my nésti pochodeň Nového myšlení s nadšením. Vlajka – to je Tvoje dílo. Ty jsi stál u její kolébky – když Adolf Hitler zakládal svoji nepatrnou stranu v Německu – hlásali jsme my totéž v Praze! Pro Čechy a po česku. [...] Čekáme denně změnu a věříme ve Vůdce, Vlajku a Tebe, Vrzalíku!“³¹

Vrzalík v té době rozhodně nezastával protiněmecké názory a nacistický režim nejen akceptoval, ale snažil se jej využít pro své cíle. Dne 5. června 1939 se například písemně obrátil na náměstka zlínského starosty Josefa Zavrťálka s intervencí za školníka Rudolfa Vaverku, který měl být k 1. červenci ze svého zaměstnání propuštěn. Jednalo se sice o bývalého ruského legionáře, ale také o jednoho z těch: „...který se neskláněl před těmi, které jste jmenovali čestnými občany a kteří byli největším neštěstím našeho národa, Masarykem a Benešem, který nesouhlasil s požidovštěním Zlína, jež se provádělo pod patronací závodu i vedení obce...“, jak napsal. Následně vyslovil názor, že k Vaverkově propuštění dochází z důvodů politických, a sice, že: „slouží za peníze německým policejním úřadům“, na čemž pisatel neshledával nic zavrženíhodného. Zakončil pak výhrůžkou: „Můj dopis nevyžaduje Vaší odpovědi. Odpovědí bude 1. červenec [...], ta odpověď pak určí směr mého dalšího počínání.“³²

28 SOA Praha, f. MLS Praha, k. 612, sp. zn. Ls 6688/46.

29 Ibidem.

30 Audience byla reakcí na Rysovu nabídku vstupu Vlajky do Národního souručenství, se kterou se na presidenta písemně obrátil 20. dubna 1939.

31 SOA Praha, f. MLS Praha, k. 612, sp. zn. Ls 6688/46.

32 Ibidem.

Přechodná fáze jistého sblížení Vlajky s protektorátním establishmentem vyvrcholila 17. května 1939, kdy byli do výboru Národního souručenství vysláni Jan Pecháček, Čestmír Vetchý a Jan Vrzalík. Ten se navíc v červnu stal členem předsednictva Národní rady české a místopředsdou Kulturní rady Národního souručenství, která byla k Národní radě české přiřčena.

Vlajka si však uchovala svoji organizační nezávislost a jejím cílem bylo i nadále strhnout na sebe „moc“ v protektorátě. Rys-Rozsévač koexistenci v rámci Národního souručenství zřejmě nikdy nebral příliš vážně. Již 21. června 1939 začala první fáze vlajkařské ofenzivy, když znovu vyšel její tiskový orgán. Tentokrát však nikoliv jako měsíčník nebo týdeník, ale jako deník v novinovém formátu. Den ode dne rostly také spory mezi vedením Vlajky a Národním souručenstvím. Současně však od některých „starých“ funkcionářů Vlajky zaznívala stále silnější kritika nového vedení. Vrzalík byl spolu se Stanislavem Sousedíkem pomyslným představitelem této neformální opozice. Situace hrozící rozkoem právě ve chvíli, kdy Vlajka měla začít své vítězné tažení napříč protektorátní společností, nebyla zrovna příjemná. Bývalý vůdce Jindřich Streibl dokonce pod patronátem čestného předsedy Vlajky profesora Františka Mareše zorganizoval 14. července 1939 v Hluboké nad Vltavou jakousi „usmiřovací“ schůzku mezi Rysem-Rozsévačem a Vrzalíkem, která však nepřinesla očekávaný výsledek.³³

Dne 9. srpna 1939 zaslal Rys prezidentu Háchovi dopis, v němž žádal reorganizaci Národního souručenství a zvýšení podílu Vlajky v jeho vedení. V dalším dopise pak dokonce požadoval omezení pravomocí protektorátní vlády. Když nebyly jeho požadavky splněny, rozhodl se odvolat vlajkařské zástupce z výboru Národního souručenství a 28. srpna 1939 je doporučeným dopisem vyzval k rezignaci.³⁴

Pro Vrzalíka to byl pokyn k otevřenému vypovězení poslušnosti. Následujícího dne přinesla Tisková služba Národního souručenství zprávu s prohlášením „vedení hnutí Vlajka“ podepsaném Stanislavem Sousedíkem jako „úřadujícím místopředsdou“ a Janem Vrzalíkem³⁵ následujícího obsahu: „Vedení hnutí Vlajka, zvolené na posledním řádném sjezdu, oznamuje stoupcům hnutí toto: 1) Poněvadž předseda hnutí se vzdal funkce a nový předseda zvolen nebyl, ujal se vedení Vlajky I. místopředseda škt. v zál. St.[anislav] Sousedík, organizační záležitosti hnutí řídí škt. v z. Fr.[antišek] Melena. 2) Deník 'Vlajka', vedený studentem Jos.[efem] Rozsévačem, zvaným Jan Rys, není listem hnutí Vlajka. 3) Hnutí Vlajka podřídilo se ve věcech vnit-

33 Vlajka 9, č. 60, 31. 8. 1939, s. 3, K posledním událostem ve Vlajce.

34 Text dopisu, který ve stejném znění obdrželi Pecháček, Vetchý i Vrzalík, byl následující: „Kamaráde! Ze dvou důvodů jsem se rozhodl odvolati zástupce Českého národně-ideového hnutí z Ústředního výboru Národního souručenství. Politická situace a rychlý spád událostí vyžadují samostatného postupu Vlajky. Národní souručenství svým složením, činností a poměrem k vládě a při dnešním zastoupení Vlajky vylučuje jakoukoliv možnost kladné práce. Přednášková a organizační činnost Vlajky je přes úřední povolení funkcionáři N. S. nejhrušším způsobem napadána a znemožňována, napaden byl i člen ústředního výboru v plénu způsobem 'nebratrským'. Tím jest narušena všechna možnost snesitelné spolupráce. Ze strany N. S. nebylo učiněno nic proti škodlivé propagandě a činnosti mafii, ba opak na mnohých místech byl dokázán, a není tedy možno nésti spoluvinu na možných následcích. Toto rozhodnutí ohlásil jsem p. státnímu prezidentovi ústně i písemně, předsednictvu Ústředního výboru N. S. písemně a Tobě i druhým dvěma kamarádům. Setrvání ve výboru jest otázkou dalšího členství Vlajky. S kamarádkým pozdravem J. Rozsévač-Rys, vedoucí Vlajky.“ (Ibidem, „Rozkaz vůdce Vlajky zástupcům Vlajky ve výboru Národního souručenství“ z 28. srpna 1939.)

35 Vrzalík nebyl nejpozději od května 1938 členem ústředního vedení Vlajky a prohlášení podepsal jako „politický referent“.

ropolitických Národnímú souručenství, pracuje dále jen ve směru kulturním a ideologickém, a to na základě programu původní Vlajky, jenž je ve shodě s duchovním dílem představitele českého národovectví prof. [MU]Dr. Frant. [iška] Mareše.³⁶ Prohlášení bylo následujícího dne hojně citováno protektorátním tiskem. Rys-Rozsévač však měl situaci uvnitř hnutí pevně v rukách. Výzva mezi členstvem nejenže nevyvolala rozkol, ale nezaznamenala ani žádný větší ohlas. Vše následně překryly události spojené s vypuknutím války. Sousedík byl v souvislosti s tím zatčen gestapem a až do února následujícího roku vězněn.³⁷ Pravděpodobně v důsledku toho již další akce opozice nenásledovaly a Vrzalík byl 9. září 1939 z hnutí vyloučen.

I poté se snažil politicky angažovat. Své politické aktivity sice zaměřil ostře proti „Rysově Vlajce“, nicméně i v následujících měsících se pohyboval výhradně na půdě protektorátního aktivismu. Koncem září, resp. v říjnu 1939, obnovil vydávání Národní výzvy, která v následujících měsících ostře útočila na Vlajku. Později tvrdil, že tak učinil na podnět samotného ministerského předsedy generála Aloise Eliáše. Tomu lze věřit. Vrzalík samozřejmě nedisponoval žádným kapitálem, který byl k zahájení vydavatelské činnosti nezbytný. Eliáš, podporovaný v tomto úsilí také prezidentem Háchou, se v té době snažil vlajkařské hnutí co nejvíce oslabit a užíval k tomu různé skupiny odpadlíků. Ve stejné době začal se stejnou podporou vycházet také Nástup Červenobílých, vydávaný jedním ze zakladatelů českého fašistického hnutí Dr. Ing. Zdeňkem Zástěrou. Také on byl vůči Vlajce velmi vyhraněný.³⁸ Oba listy pak vycházely ve slušné grafické úpravě a na kvalitním papíru.

To však samozřejmě neznamená, že by Národní výzva byla k protektorátní realitě kritická. Dne 13. října 1939 vznikl především z bývalých fašistů Národní akční komitét (NAK). V jeho čele stanul Roman baron Procházka, dále zde působil např. bývalý poslanec NOF Matěj Trnka, výše zmíněný Dr. Ing. Zdeněk Zástěra nebo JUDr. Antonín Hübschmann.³⁹ Členem jeho vedení se stal i Jan Vrzalík. Program NAK shrnutý do 10 bodů byl mj. uveřejněn v listu pražské NSDAP *Der Neue Tag*. Za základ své činnosti komitét považoval Hitlerův výnos ze 16. března 1939 o zřízení protektorátu. Požadoval mj. zavedení norimberských zákonů a likvidaci pozůstatků „benešovského režimu“. Především si ale kladl ambiciózní cíl sjednotit atomizovanou českou nacisticko-fašistickou politickou scénou. Je možné, že vznik NAK byl také reakcí na sjednocovací snahy Vlajky, která se 11. října 1939 spojila s částí Národního tábora fašistického a Národní árijskou kulturní jednotou a společně vytvořili „Český národně-socialistický tábor – Vlajku“.

36 Vlajka 9, č. 60, 31. 8. 1939, s. 3, K posledním událostem ve Vlajce.

37 Zatčen byl však i jeden z Rysových nejbližších spolupracovníků JUDr. Jan Pecháček. Obě zatčení pravděpodobně souvisela s rozsáhlým zatýkáním českých „rukojmí“ v souvislosti s napadením Polska. Pecháček i Sousedík byli nejprve deportováni do koncentračního tábora Dachau a následně do Buchenwaldu, odkud byl Sousedík v únoru 1940 propuštěn. Pecháček byl vězněn až dokonce války. Z výboru NS tedy v podstatě odešel pouze Čestmír Vetchý z Olomouce, který se do opozice proti Rysovu vedení dostal až v roce 1941. (M. NAKONEČNÝ, *Vlajka*, s. 186, 310–311, 316–317.)

38 K tomu srov. Karolina OTCOVSKÁ, *Nástup Červenobílých a Vlajka v letech 1939–1940*, Diplomová práce, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha 2014. Práce je přístupná on-line: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/59468/DPTX_2012_1_11230_0_356238_0_133829.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

39 Antonín Hübschmann (nar. 18. března 1909 v Praze, po válce užíval tvaru příjmení Hübschman) byl v té době etablovaným pražským advokátem. Již před válkou se angažoval na politické pravici. Večer 22. října 1938 se účastnil protizidovských výtržností před kavárnou Juliš na Václavském náměstí a byl zadržen pražskou policií. Na případ se však vztahovala amnestie presidenta Emila Háchy, kterou vyhlásil krátce po svém zvolení. (NA Praha, f. Policejní ředitelství – všeobecná spisovna II 1941–1950, k. 3260, sign. H 2325/10.)

Před Vánoci 1939 se NAK obrátil se svými požadavky také na protektorátní vládu. Celá tato organizace však měla jen jepičí životnost. Po Novém roce 1940 již bylo zřejmé, že její sjednotitelské cíle zůstanou nenaplněny. Osobní animozity mezi vůdci různých skupin extrémní pravice byly silnější než možnost získat jako jednotný subjekt větší váhu na protektorátní politické scéně. Již 17. dubna 1940 bylo rozhodnuto, že NAK ukončí svoji nezávislou existenci a splyne s Protižidovskou ligou.⁴⁰ V ní se pak Vrzalík zřejmě již neangažoval.

Své působení v NAK později bagatelizoval, resp. zcela popíral. V poválečném soudním spise je založený opis jediného dokumentu týkající se této jeho životní epizody. Jde o pozvánku na zasedání NAK dne 19. ledna 1940 do pražské restaurace „U Krupičků“. Vzhledem k tomu, že k němu byli přizváni také zástupci Vlajky, se však této schůzky údajně nezúčastnil.⁴¹

Je nepopíratelným faktem, že Vrzalík se snažil Rysovu Vlajku co nejvíce oslabit. Od listopadu 1939 se např. pokoušel z ní převést do Národního souručenství nedlouho před tím založenou Českou pracovní frontu, tedy jakési vlajkařské odbory. Docílil však jen odchodu některých funkcionářů v čele s prvním předsedou Ing. Josefem Šimerdou. Na další činnost ČPF to nemělo žádný větší vliv – naopak. Pod novým vedením v čele s JUDr. Janem Jílkem zažívala období vzestupu a organizačního růstu. Mezi těmi, kteří odešli do Národního souručenství, pak byly „osobnosti“ jako Václav Lehečka nebo Antonín Liška, které nelze označit jinak než jako pronacistické elementy.⁴²

V podobném duchu se nesla i Vrzalíkova publicistická činnost z té doby. V Národní výzvě z 9. března 1940 např. označil současnou Vlajku za „*stoku, do které stéká špína z pravého i levého břehu bývalého českého politického partajnictví*“.⁴³ Za základ své činnosti však považoval protektorátní aktivismus a pro demokratické poměry první republiky měl jen slova pohrdání. Již v následujícím čísle v úvodníku nazvaném „*Cesta, jež vedla k 16. březnu*“ mimo jiné napsal: „*Dvacet let vlády partajníků, zednářů, neznabožů, demokratů a Masaryka, dvacet let boje proti vlastenectví, náboženské víře a tradicím vyrůstajícím z kořenů národního bytí, dvacet let pěstování cizích zatuchlých ideologií demo-liberálních a marxistických a živení se jedovatými plody cizácké naturfilosofie a pozitivismu, to vše a mnoho jiných příčin rozložilo národ, učinilo jej neschopným oprostít se od svého špatného politického vedení a vzalo mu odolnost vzdorovati osudovým otřesům a uchrániti na rozbouřeném moři svou státní loď od ztroskotání. 16. březen r. 1939 není vyvrcholením úkazu zvaného československá krize, nýbrž pokojným jejím zakončením.*“⁴⁴

Postupně však své aktivity tlumil. Roli v tom zřejmě hrál jeho stále se zhoršující zdravotní stav. Dne 19. června 1940 ukončil svou činnost ve výboru Národního souručenství.⁴⁵ Koncem února 1941 pak přestala vycházet Národní výzva. Po nástupu nové

40 T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 291–292; I. PEJČOCH, *Fašismus*, s. 270–273.

41 SOA Praha, f. MLS Praha, k. 612, sp. zn. Ls 6688/46.

42 Antonín Liška se ještě 26. ledna 1945 přijal funkci předsedy České ligy proti bolševismu. Václav Lehečka se později stal předsedou marginální aktivistické skupiny Českomoravská jednota.

43 Jan VRZALÍK, *Deset let od založení „Vlajky“*, Národní výzva 6, č. 10, 9. března 1940, s. 3.

44 Idem, *Cesta, jež vedla k 16. březnu*. Národní výzva 6, č. 11, 16. března 1940, s. 1.

45 Jako placený funkcionář Národního souručenství pobíral za své členství ve výboru téměř 4 000 korun, což byl ne zcela zanedbatelný příjem, který vysoce převyšoval jeho plat středoškolského pedagoga. Konec své činnosti ve výboru spojoval později s přímým zásahem K. H. Franka, který jej měl osobně

protektorátní vlády v lednu 1942 mu údajně Emanuel Moravec nabídl místo sekčního šéfa na ministerstvu školství a národní osvěty. To Vrzalík, opět údajně, odmítl. Krátce na to, 21. května 1942, byl Moravcovým výnosem s okamžitou platností suspendován. Později uvedl, že důvodem k tomu byl spor s německým školním inspektorem Wernerem, který 12. května provedl inspekci strakonického gymnázia, a to kvůli způsobu vyučování. V textu výměru se skutečně uvádí: „... podle způsobu výkonu svého povolání nedáváte záruky, že kdykoliv a bez výhrad nasadíte všechno pro nové politické uspořádání.“⁴⁶ V důsledku toho pak Vrzalík také v červnu 1942 rezignoval na své členství v Národní radě české a Kulturní radě,⁴⁷ čímž v podstatě definitivně odešel z veřejného života.

Jeho zdravotní stav se i nadále zhoršoval a počátkem roku 1944 úplně oslepl. I po svém penzionování žil s rodinou nadále ve Strakonících a dočkal se zde také konce války a osvobození města Američany.

Velká i malá retribuce

Bezprostředně po skončení války nebyl nijak postižen, a dokonce Okresní národní výbor ve Strakonících požádal o vydání osvědčení o národní spolehlivosti. Proti negativnímu rozhodnutí se pobouřeně odvolal a zvolil taktiku, která se mu v následujících letech měla osvědčit. V mnohastránském rozboru své činnosti se stavěl do pozice „vědeckého“ kritika T. G. Masaryka, přítele Ruska, a především nesmlouvavého bojovníka proti „protektorátní“ Vlajce, nemající žádné kontinuity s Vlajkou prvorepublikovou. Využíval při tom svoji nespornou inteligenci, znalost problematiky a schopnost vytvořit zdání objektivního přístupu. Své názory a postoje se většinou nesnažil úplně popřít, ale přijatelně „vysvětlit“.

Již v létě 1945 ostatně získal několik svědectví známých osobností, např. kanovníka Lva Otty Stanovského, který byl tři roky nacisty vězněn, nebo novináře a pozdějšího poslance Františka Klátíla. Šlo sice o vyjádření působivá, avšak většinou značně subjektivní. Např. Klátíl byl jeho přítelem z mládí a téměř celou válku strávil v zahraničním odboji. Evidentně však svědectví padla na úrodnou půdu.

Jeho okupační činností se pravděpodobně počátkem roku 1946 začala zabývat trestní nalézací komise při Okresním národním výboru ve Strakonících.⁴⁸ Přímoí svědci většinou vypovídali, že Vrzalík byl znám jako stoupenec krajní pravice a někdy nevybíravým způsobem kritizoval první dva čs. presidenty. Proněmecky však nevystupoval. Obvinění nebyla

---

vyškrtnout ze seznamu kandidátů na další rok. (NA Praha, f. Správa sboru nápravné výchovy – osobní spisy, Jan Vrzalík, nar. 1904.)

46 SOA Praha, f. MLS Praha, k. 612, sp. zn. Ls 6688/46. Suspenze mu byla sdělena přípisem Zemské školní rady pro Čechy z 28. května 1942. Platila zpětně k 15. květnu (!) a již k poslednímu květnovému dni mu byl zastaven plat.

47 Také na půdě Kulturní rady se snažil o „rehabilitaci“ Rukopisů, která však byla údajně z rozhodnutí německých okupantů znemožněna.

48 Dne 19. června 1945 byly vydány dekrety presidenta republiky č. 16 a 17/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů, o mimořádných lidových soudech a o Národním soudu, čímž byly položeny právní základy tzv. velké retribuce. Vlajka byla přímo zmíněna mezi organizacemi, v nichž zastávání funkce zakládalo skutkovou podstatu zločinu proti státu podle § 3 dekretu č. 16/1945 Sb. s trestní sazbou od pěti do dvaceti let. Tyto právní normy doplnil 27. října 1945 ještě dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti. Podle něj měly být stíhány činy jinak trestné podle velkého retribučního dekretu, jejichž intenzita však byla menší. V protikladu k velké retribučnímu bylo řízení vedené podle tohoto dekretu označováno jako tzv. malá retribuce.

průkazná. Ve městě byl samozřejmě známý také jeho nucený odchod z gymnázia v době Heydrichiády a to, že se ve druhé polovině války nijak veřejně neangažoval. Ostatně i jeho veřejné angažmá v letech 1939–1942 ve Strakonících bylo velmi malé a nezavdávalo důvod k trestnímu postihu.

Rozhodnutím strakonické trestní nalézací komise ze dne 16. září 1946 bylo od Vrzalíkova trestního stíhání upuštěno a následně mu bylo 4. října vydáno i původně odpírané osvědčení o národní spolehlivosti.⁴⁹ V odůvodnění se dokonce uvádělo, že „J. Vrzalík se svou pozdější činností zasloužil o zmenšení, nápravu zla nepřitelem způsobeného a po svém obrácení na cestě povinnosti už vytrval.“⁵⁰

Na jaře 1946 se také obrátila studentská ústavní rada strakonického reálného gymnázia na bývalé Vrzalíkovy žáky s žádostí o zodpovězení dvou otázek, a sice, jaké politické názory Vrzalík ve škole projevoval a zda schvaloval okupační režim. Celkem 24 respondentů odpovědělo na obě otázky vcelku shodně. Vrzalík ve škole velmi často kritizoval T. G. Masaryka i Edvarda Beneše. Většinou ve spojení s Rukopisy, někdy však kritizoval i zahraniční politiku a politické poměry předmnichovské republiky. K tomu docházelo zřejmě převážně v době mezi podzimem 1938 a jarem 1939. Později své kritické poznámky omezil. Nikdo z dotázaných však neuvedl ani jediný případ, že by se při vyučování zastával okupačního režimu. V řadě odpovědí zaznělo, že se ve třídě projevoval jako dobrý Čech a vlastenec a zmiňovány byly dokonce jeho protiněmecké výroky. Pouze jeden respondent uvedl, že po 15. březnu 1939 nosil několik měsíců v klopě „fašistický“ odznak.⁵¹

Výsledky šetření byly důležitým předpokladem profesní „rehabilitace“. V roce 1947 došlo ke zrušení jeho suspense a formálně byl reaktivován. V důsledku svého zdravotního handicapu samozřejmě nemohl začít učit a byl zahájen proces jeho řádného penzionování.

To však nebyl konec prošetřování jeho válečné činnosti. Počátkem listopadu 1946 podal veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Praze návrh na zavedení přípravného řízení k Vrzalíkovu stíhání. Vyšetřování probíhalo na svobodě. Dne 13. prosince 1946 byl znovu vyslechnut u Okresního soudu ve Strakonících.

Svoji obhajobu opět založil na tom, že mezi předválečnou Vlajkou (kterou pak většinou raději označoval jako Hnutí za nové Československo) a Rysovou protektorátní Vlajkou nebyla žádná spojitost a v podstatě šlo o dvě rozdílné organizace, přičemž s tou druhou nejenže neměl nic společného, ale aktivně přispíval k jejímu rozkladu, což si připisoval jako zásluhu div ne odbojovou. Jak víme, tak jednoduché to ve skutečnosti nebylo. A i kdyby bylo, neodpovídalo by jeho tvrzení pravdě. Prominentním členem Vlajky byl až do začátku září 1939, v následujících měsících se angažoval v kolaborantském Národním akčním komitétu, vydával obnovenou Národní výzvu, která sice psala proti Rysovi, ale svým obsahem byla jednoznačně aktivistická a za nějaký projev jeho opozičních názorů nelze nakonec považovat ani propuštění za školské služby v květnu 1942 vzhledem k tomu, že mu krátce předtím Moravec nabízel významnou pozici ve svém ministerstvu. Ostatně, retri-

49 Téměř současně také požádal o vystavení cestovního pasu k cestě do Švýcarska, kde si chtěl léčit svoji oční nemoc. To mu však bylo ze státobezpečnostních důvodů odepřeno. (NA Praha, f. Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna 1941–1950, k. 12863, sign. V 5964/3.)

50 SOA Třeboň, SOkA Strakonice, f. Trestní komise nalézací Strakonice, sp. zn. Tk 629/46. Proti tomuto rozhodnutí podala 29. dubna 1947 protest okresní odbočka Svazu osvobozených politických vězňů ve Strakonících. Trestní komise nalézací strakonického ONV však 17. listopadu 1947 návrh na obnovu řízení proti Vrzalíkovi nepovolila.

51 Ibidem.

buční dekret mohl postihnout nejen činnost za okupace, ale i v období od 21. května 1938 •21 do 15. března 1939.

Většině ostatních by výše zmíněné aktivity k nepodmíněnému odsouzení zřejmě bohatě stačily. Vrzalík měl však štěstí, že se svojí obhajobou, z níž je znát jeho politické rutinérství, uspěl. Veřejný žalobce u MLS Praha nakonec dne 19. března 1947 konstatoval, že neshledal důvody k jeho dalšímu stíhání a případ byl předán k řízení podle tzv. malého dekretu.⁵²

Na tomto místě je třeba zmínit, že Vrzalíkova válečná činnost byla nejméně od začátku roku 1946 vyšetřována souběžně také II. oddělením Zemského odboru bezpečnosti v Praze. Dne 3. května 1946 byl na základě výsledků tohoto šetření obviněn v rámci malé retribuice ze spoluzaložení Vlajky. Teprve 18. dubna 1947 však bylo, vzhledem k tomu, že se čekalo na stanovisko Mimořádného lidového soudu v Praze, skončeno průvodní řízení.⁵³

Malá retribuice skončila stejně s velkou retribuicí, 4. května 1947, aniž by o Vrzalíkově případu stačila některá z nalézacích komisí Ústředního národního výboru hlavního města Prahy rozhodnout. Případem se měl nadále zabývat Okresní soud trestní v Praze. Ani u něj však, vzhledem k množství případů, které mu tímto způsobem byly delegovány, v následujících měsících řízení proti Vrzalíkovi neproběhlo.

Po nástupu komunistů k moci byla zákony č. 33 a 34/1948 Sb., vydanými již měsíc po převratu dne 25. března, malá i velká retribuice obnovena a 28. července 1948 bylo rozhodnuto o tom, že bude pokračováno také v projednávání kauzy nevidomého profesora.

Ličení před trestní komisí bylo nakonec stanovené na neděli 17. října 1948. Předvolaný se však jednání nezúčastnil a komisi sdělil: „*Jsem řádný křesťan a v neděli bývám pravidelně přítomen mši svaté, jak mi to moje náboženství přikazuje a ústava dovoluje.*“⁵⁴ Dále uvedl, že by o účasti mohl uvažovat, pokud by mu byl na státní útraty obstarán průvodce, který by o něj během cesty a pobytu v Praze pečoval. Místo toho navrhl jiný termín, na který byl v Praze objednán k odbornému lékařskému vyšetření. Tentokrát ke své obhajobě nezvolil příliš šťastnou taktiku. Za těchto okolností tedy řízení proběhlo bez něj a bylo to znát i na výsledku. Byl uznán vinným z propagování a podpory nacismu, podpory antisemitismu a členství ve fašistických spolcích a z terorizování a výhrůžek,⁵⁵ což bylo kvalifikováno jako přešůpek podle § 1 dekretu č. 138/1945 Sb. Nalézací komise mu za to stanovila pokutu ve výši 1 000 000 korun alternovanou v případě nedobytnosti trestem vězení v délce jednoho roku nepodmíněně.

Proti nálezu trestní komise, který převzal na Štědrý den 1948, se Vrzalík odvolal. Bylo to vcelku pochopitelné – v té době pobíral 2 000 korun penze a jeho manželka vypomáhala ve strakonické nemocnici, kde si vydělala asi 1 500 korun měsíčně. Bydleli v malém bytě⁵⁶ a kromě zbytku náhrady za plat zastavený v letech 1942–1946 žádný jiný majetek neměli.

52 SOA Praha, f. MLS Praha, k. 612, sp. zn. Ls 6688/46.

53 Archiv hlavního města Prahy, f. Malý dekret, sign. 36-21353. MLS Praha byl o skutečnosti, že proti Vrzalíkovi je vedeno řízení v rámci malé retribuice informován 19. prosince 1946.

54 Ibidem.

55 Tak byla např. klasifikována jeho „intervence“ za Rudolfa Vaverku z 5. června 1939 (srov. výše).

56 V rámci Štefánikovy (za války Raisovy, dnešní Žižkovy) ulice se pravděpodobně roku 1947 přestěhovali z podnájmu v č. 561 do vlastního bytu v činžáku č. 425/1, zvaného „Profesorák“, vzhledem k tomu, že se v něm nacházely především byty pedagogů strakonického gymnázia. Tato změna byla podmíněna zřejmě vyplacením za války zadržovaného platu.

Výsledek odvolání byl však překvapivý. Zvláštní trestní nalézací komise Ústředního národního výboru hlavního města Prahy dne 15. února 1949 původní nález v plném rozsahu zrušila jako nezákonný a trestní řízení proti Vrzalíkovi zastavila. Své rozhodnutí komise opřela o nám již známý článek z 6. března 1940 v Národní výzvě, který označila za „na tehdejší poměry velmi odvážný čin“ (!). Z Vrzalíkovy kritiky Vlajky vyvodila, že členem této organizace nebyl (což jak také již víme neodpovídalo skutečnosti). K ostatním důkazům pak nepřihlédla vůbec. To byla v podstatě také definitivní tečka za Vrzalíkovou okupační minulostí.⁵⁷ Z poválečné očisty tedy nakonec vyšel jako zcela bezúhonný muž.

Obětí komunistické justice

Již počátkem roku 1947 byl Vrzalík formálně reaktivován a ministerstvo školství mu zpětně vyplatilo plat zastavený v roce 1942.⁵⁸ Učit však samozřejmě nemohl a k 1. září 1948 byl ve svých 44 letech ze zdravotních důvodů řádně penzionován. Ještě před komunistickým převratem dokonce uvažoval, že by se vrátil do veřejného života. Prostředkem k tomu se měla stát slovenská Demokratická strana, která měla podle jeho představ rozšířit svoji činnost i do českých zemí. O této možnosti se skutečně hovořilo, reálná však ve skutečnosti příliš nebyla a samozřejmě definitivně padla s komunistickým převratem v únoru 1948. Rozhodl se však také, že bude i přes svůj handicap pokračovat v tom, co považoval za své životní poslání – obhajobě pravosti Rukopisů a polemice s T. G. Masarykem, jehož kritický životopis plánoval napsat.

Předpokladem k naplnění tohoto předsevzetí byly dvě věci – občasné cesty do Prahy, například do Národní knihovny, a pomoc přátel, kteří by mu během těchto cest byli k dispozici. Osoby ochotné mu pomoci pak hledal především mezi svými prvorepublikovými známými, tedy bývalými příslušníky Vlajky nebo nebo krajně pravicových politických seskupení. A jaký div, že tyto aktivity nezůstaly dlouho utajeny před tajnou politickou policií komunistického režimu, tedy před Státní bezpečností (StB)!

Když byl v roce 1954 u StB zaveden registr svazků, jako první do něj byly zaneseny již probíhající státobezpečnostní operace. U Krajské správy Ministerstva vnitra v Českých Budějovicích zde byl pod pořadovým číslem 17 zapsán svazek akce s krycím označením FAŠISTA, v němž byly shromažďovány údaje o Vrzalíkovi.⁵⁹ Vzhledem k tomu, že svazek byl v březnu 1980 zničen, není zcela zřejmé, od kdy jej tajná policie vedla. Zdá se však jako pravděpodobné, že StB dohlížela na Vrzalíkovy aktivity nejméně od roku 1950, kdy zaznamenala jeho první cesty za bývalými přáteli do Prahy.⁶⁰ Tam pravidelně dojížděl již před tímto datem zhruba jednou měsíčně na pravidelné lékařské prohlídky, které

57 AHMP Praha, f. Malý dekret, sign. 36-21353.

58 Reaktivován měl být k 1. lednu 1947 a následně mu měl být vyplaceno 206 tisíc korun. (NA Praha, f. SSNV – OS, Jan Vrzalík.)

59 Registrační a archivní protokoly se nacházejí on-line na stránkách Archivu bezpečnostních složek. Z nich jsou čerpány také další informace o operativním rozpracování Vrzalíkových přátel ze strany StB. Akce FAŠISTA byla vedena Okresním oddělením Ministerstva vnitra ve Strakoncích. Sám Vrzalík byl nejprve veden v evidenčním, od ledna 1959 ve skupinovém a od 1. srpna 1960 v osobním svazku, uloženém do archivu 6. května 1962 a zničeném 6. března 1980. (<https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/>, dostupné k 8. 3. 2022.)

60 ABS Praha, Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, a. č. V-4130 MV.

spojoval s večerními setkáními s přáteli. Účastnil se i zasedání a akcí Československé společnosti rukopisné předtím, než se v roce 1952 „dobrovolně“ rozešla. •23

Jeho průvodcem se během většiny pražských cest stal Ing. Josef Šimerda, kterého si pozorný čtenář pamatuje jako prvního vedoucího České pracovní fronty, jehož Vrzalík na podzim roku 1939 přesvědčil k odchodu z Vlajky. Původní profesí byl komerční inženýr, v 50. letech působil jako účetní, naposledy u národního podniku Pramen. V jeho bytě Na Švihance 11 na Vinohradech také Vrzalík během svých pražských pobytů přespával.

Se svými přáteli se scházel na veřejných místech, nejprve v Národní kavárně a po jejím zavření v roce 1949 pak nejčastěji v kavárně Slavia na Národní třídě. Hovořilo se zde samozřejmě především o „nepadělaných“ Rukopisech, ale současně s tím, jak po smrti Stalina, resp. po odhalení kultu osobnosti, polevoval politický tlak, se vedly i politické debaty, ke komunistickému zřízení samozřejmě kritické. Léta si však tajná policie vystačila s tím, že aktivity Vrzalíka a jeho přátel pouze monitorovala. To se však změnilo v roce 1959.

Na přelomu dubna a května toho roku Vrzalík podnikl cestu na Moravu. Navštívil Brno a svůj rodný Zlín, tedy Gottwaldov, jak zněl jeho tehdejší oficiální název. Tam se sešel se svým synovcem advokátem JUDr. Josefem Němečkem a v bytě svého švagra Františka Šery pak se známými Františkem Krejčím, bývalým učitelem, a dělníkem Karlem Pagáčem. V Brně navštívil Štěpána Šedu a setkal se s Dr. Zdeňkem Herou.⁶¹ Do Prahy přijel v pondělí 4. května 1959, kdy proběhlo obvyklé setkání se širší společností jeho známých ve Slávii.⁶²

Vrzalíkův pražský pobyt tím však tentokrát nekončil. Dopředu oslovil několik svých známých, jimž důvěřoval a projevil přání se s nimi setkat ještě následujícího dne v soukromí. Tato schůzka proběhla 5. května večer v bytě JUDr. Antonína Hübschmanna ve Štěpánské ulici číslo 29. Bývalý majitel advokátní kanceláře byl před válkou funkcionářem pravicového Národního sjednocení a spolu s Vrzalíkem na přelomu let 1939–1940 působil ve fašistickém Národním akčním komitétu (srov. výše).⁶³ Nyní pracoval jako mechanizátor u Československých státních drah. Kromě Hübschmanna a Ing. Šimerdy, v jehož průvodu se Vrzalík dostavil, byli ještě pozváni Ing. Antonín Vodeseďálek, před válkou národní demokrat a majitel soukromé projekční kanceláře, nyní projektant n. p. ČKD, Ing. Lubomír Skokánek, profesor střední průmyslové školy, bývalý člen předválečné Vlajky a JUDr. Jaroslav Vrána, bývalý advokát a funkcionář Národní obce fašistické, nyní skladník Katedry tělesné výchovy na fakultách humanitních věd University Karlovy. Ten nepatřil k okruhu kavárny Slávia. V letech 1949–1950 byl vězněn v táboře nucené práce v Kladně a po propuštění pracoval až do roku 1957 jako pomocný dělník. S Vrzalíkem se náhodou setkal po téměř pětadvaceti letech několik dní před uvedenou schůzkou v pražském Divadle hudby, kde byl uspořádán večer věnovaný rukopisům.

61 Přestože na schůzkách ve Zlíně i v Brně mluvil Vrzalík zřejmě o stejných věcech jako následně v Praze, zdá se, že jejich účastníci nebyli později trestně stíháni.

62 ABS Praha, Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, a. č. V-4130 MV. Z vyšetřovacího spisu pocházejí také veškeré další informace o celém případu vzhledem k tomu, že operativní materiály StB všech později odsouzených byly počátkem 80. let 20. století skartovány.

63 T. PASÁK, *Český fašismus*, s. 189–193, 292.

Časové údaje se v pozdějších výpovědích účastníků schůzky mírně rozcházejí – to však není podstatné. Do bytu se Vrzalík s Šimerdou dostavili mezi sedmou a osmou hodinou. Během dalších dvaceti minut pak dorazili Skokánek a Vodsedalek a krátce na to, co Vrzalík schůzku zahájil, pak ještě Vrána se svým známým Vojtěchem Seykorou.

Seykora se k celému konspiračnímu setkání připelel náhodou. Před válkou byl Vránovým zaměstnancem. Na konci 50. let pracoval jako kontrolní úředník národního podniku Český nábytek v Týništi nad Orlicí a byl dokonce členem KSČ. Přijel z Hradce Králové do Prahy na služební cestu a večer se rozhodl, že navštíví Vránu. Ten, protože se domníval, že na schůzce bude jako obvykle řeč o Rukopisech, o které se Seykora také zajímal, jej vzal s sebou.

O čem vlastně bude řeč, zřejmě nevěděli ani další účastníci, možná s výjimkou Šimerdy, takže je průběh večera trochu zaskočil. Vrzalík totiž setkání zahájil monologem, z něhož bylo patrné, že předpokládá změnu státoprávních poměrů, tedy pád komunistického režimu, a to již v roce 1960. Dále nastínil, že počítá s existencí čtyř, resp. tří politických stran, z nichž jedna bude komunistická a vyslovil názor, že na tuto změnu by bylo dobré se již teď připravit.

Přestože tato okolnost není pozdějším vyšetřováním objasněna zcela jednoznačně, důvodem toho, že Vrzalík očekával tyto zásadní změny, bylo bližší nespecifikované proctví. Podle výpovědi před soudem jej k tomu inspiroval Miloš Maixner, jeden z čelných funkcionářů prvorepublikové Vlajky, náležející k okruhu návštěvníků seancí v kavárně Slavia, který Vrzalíka v březnu 1959 navštívil ve Strakonících. Důvodem byla ovšem i liberalizace poměrů v některých socialistických státech, především v Polsku, ale i v Sovětském svazu spojená s pádem „kultu osobnosti“.

O skupině, kterou chtěl se svými přáteli vytvořit, se v některých dokumentech z provenience ministerstva vnitra hovoří jako o „Křesťansko-demokratické straně“, jinde pak jako o „Křesťansko-sociální straně“.⁶⁴ Je zřejmé, že sami příslušníci StB tento rozdíl nepovažovali za podstatný a možná se domnívali, že jde v podstatě o synonyma. Vůdcem nové strany se údajně měl stát bývalý agrárnický politik a předseda Národního souručenství Josef Nebeský, který byl v té době ještě ve vězení. Účastníci schůzky měli soustředit okolo sebe spolehlivé lidi a být připraveni. Údajně měla být řeč také o svobodných volbách, které by se uskutečnily pod patronací velmocí a o možnosti začlenit Československo do širší středoevropské federace. Ve schůzkách zasvěcených se mělo i nadále pokračovat v soukromých bytech.

Jeho projev vyvolal spíš rozpačité ticho. Na výzvu k půjčování bytů pro schůzky nikdo nereagoval a diskuse se rozvíjela jen velmi pomalu. Hübschmann byl již v průběhu Vrzalíkova monologu telefonicky odvolán na svoje pracoviště. Toho využili k odchodu i Vrána se Seykorou. Ten později vypověděl, že rozpaky účastníků, z nichž téměř nikoho neznal, pramenily zřejmě i z jeho přítomnosti. S Vránou, který spěchal na noční směnu, se rozešli na Václavském náměstí. Schůzku prý považovali za zcela absurdní. Když se Hübschmann asi po dvou hodinách vrátil domů, byla již zbývající společnost připravena k odchodu.

---

64 Sám Vrzalík později uvedl, že mělo jít o křesťansko-sociální stranu. (NA Praha, f. SSNV – OS, Jan Vrzalík.)

StB měla o průběhu schůzky informace záhy, a to přímo od zdroje. Doktor Hübschmann s ní totiž nejpozději od roku 1958 spolupracoval jako agent s krycím jménem ŠACHY.⁶⁵

Z neznámého důvodu došlo k zatýkání účastníků schůzky teprve počátkem října 1959. StB možná čekala, jakou další iniciativu Vrzalík vyvine. Zdá se však, že vlašný ohlas, který jeho vize vyvolaly, jej od dalších příprav na změnu státoprávních poměrů nakonec odradil. V této době proběhlo několik „tradičních“ setkání ve Slávii, kde se žádná konspirační témata neprojednávala. Tajná policie se tedy rozhodla zakročit. Nejprve byli 6. října zatčeni Vrána se Skokánkem, 7. října sám Vrzalík, 8. října Šimerda a 22. října pak Vodsedálek.⁶⁶ Seykora byl vyslýchán, StB však nakonec zřejmě uvěřila tomu, že se ve špatnou chvíli ocitl na špatném místě.⁶⁷ Možná také potřebovala odpoutat pozornost od svého informátora, protože mezi zatčenými nebyl ani Hübschmann.⁶⁸

Vrzalík, Šimerda a Vodsedálek, kteří byli podezřelí ze spáchání trestného činu podvracení republiky podle § 79a trestního zákona (č. 86/1950 Sb.), již zůstali ve vazbě, Skokánek a Vrána,⁶⁹ kteří se měli dopustit pouze neoznámení trestného činu podle § 165 téhož zákona, byli od poloviny prosince 1959 vyšetřováni na svobodě. Příslušníci Správy vyšetřování MV ostatně neměli těžkou práci.⁷⁰ K účasti na schůzce se všichni doznali a jejich výpovědi se lišily jenom v detailech. Po čtyřech měsících stanuli před soudem. Během vyšetřování podala Vrzalíkova manželka žádost o rozvod. Z charakteru dochované korespondence se však zdá jako pravděpodobné, že šlo spíš o preventivní opatření pro případ, že by soudem bylo vysloveno propadnutí majetku.

Hlavní líčení proběhlo ve dnech 9. a 10. února 1960 u Krajského soudu v Praze. Senátu, v němž zasedli Antonie Moserová a Jaroslav Budínský, předsedal Jan Kareš. Prokuraturu zastupovali JUDr. Jan Dušek a JUDr. Ljuba Pindryčová.

65 Již 2. ledna 1956 registrovala Krajská správa Ministerstva vnitra Karlovy Vary na osobu Antonína Hübschmanna svazek důvěrníka, který byl později ukončen, uložen do archivu a následně zničen. Od 4. července 1958 do 28. března 1969 pak byl veden jako agent ŠACHY u III. (po reorganizaci StB v roce 1964 u II.) správy Ministerstva vnitra, tedy centrálního útvaru kontrarozvědky StB. K obnovení spolupráce se stejným útvarem došlo 11. srpna 1971 a trvala do 31. ledna 1973. Krycí jméno bylo tentokrát ŠACHISTA. Dr. Hübschmann zemřel v roce 1975 a jeho agenturní svazek byl zničen 10. května 1984.

66 U III. správy Ministerstva vnitra byly na Josefa Šimerdu (nar. 18. prosince 1910 ve Velké Ledské), Antonína Vodsedálka (nar. 2. listopadu 1905 ve Vysokém nad Jizerou), Lubomíra Skokánka (nar. 12. prosince 1900 v Praze) a Jaroslava Vránu (nar. 13. listopadu 1907 v Prostějově) založeny v období od 14. do 23. května 1959 osobní svazky s krycími označeními PRŮVODCE (Šimerda), TAJEMNÍK (Vodsedálek), PROFESOR (Skokánek) a JAROSLAV (Vrána). Ty byly ukončeny v rozmezí od března do listopadu 1960, poté, co byli všichni odsouzeni. Až na Vránův svazek byly všechny operativní materiály zničeny v době od února do dubna 1981.

67 Na Vojtěcha Seykora (nar. 14. května 1909 v Kostelci nad Orlicí) byl 5. června 1959 založen III. správou MV osobní svazek s krycím označením HRADEC, který byl ukončen a uložen do archivu 24. března 1961. K jeho skartaci došlo 8. dubna 1981.

68 Vrzalík Hübschmanna ze spolupráce s tajnou policií v té době nepodezřival. Svědčí o tom i jeho odvolání, kde uvádí, že o možném informátorovi hovořil právě s ním. (NA Praha, f. SSNV – OS, Jan Vrzalík.)

69 Jaroslav Vrána byl 11. března 1960 registrován jako tajný spolupracovník III. (od roku 1964 II.) správy MV pod krycím jménem JAROSLAV. K ukončení spolupráce došlo 29. března 1966. Tento svazek byl zničen v prosinci 1984. Během normalizace, v době od ledna 1974 do září 1982, jej StB „rozpracovávala“ v kategorii nepřátelských osob.

70 Přípravné řízení bylo vedeno Správou vyšetřování MV. Vrzalíka vyslýchal vyšetřovatel npor. Vladimír Míka (nar. 21. srpna 1919).

Všechny obžalované soud uznal vinnými. Vrzalík byl odsouzen na čtyři roky, Šimerda na dva a půl a Vodsedálek na dva roky a tři měsíce, všichni nepodmíněně. U všech tří byl také vysloven vedlejší trest propadnutí majetku a ztráty občanských práv (Vrzalík na pět let, zbývající dva pak na tři roky). Skokánek byl odsouzen na jeden a půl roku a Vrána na jeden rok podmíněně se zkušební dobou na tři roky.

Kromě Vrzalíka, jenž na místě ohlásil podání odvolání, odsouzení tresty přijali. Již 6. dubna 1960 proběhlo u Nejvyššího soudu v Praze odvolací líčení. Vrzalík podáním odvolání opět získal – senát pod předsednictvím JUDr. Františka Sedláčka výrok prvoinstančního soudu sice potvrdil, nicméně odsouzenému snížil trest ze čtyř na dva a půl roku vězení. Důvodem byl jeho zdravotní stav a vyšší věk. Ve stejný den bylo také rozhodnuto, že odsouzení budou místo skutečných nákladů soudního řízení hradit pouze paušální částku ve výši 50 korun.

Všichni tři měli nakonec štěstí. Dne 9. května 1960 vyhlásil prezident Antonín Novotný širokou amnestii, díky níž byla z výkonu trestu propuštěna velká část politických vězňů. Již 10. května se brána pankrácké věznice po sedmi měsících a několika dnech otevřela pro Šimerdu a Vrzalíka, následujícího dne byl z Ruzyně propuštěný i Vodsedálek.⁷¹

Dlouhá cesta k rehabilitaci

Vrzalík se pokusil hned po propuštění před definitivním zabavením zachránit své rukopisy⁷² a knihy, Nejvyšší soud mu však nevyhověl a z konfiskace vyňal svým usnesením z 27. dubna 1961 pouze osobní doklady.⁷³ Dne 22. června 1963 podal velmi otevřenou (a podle svého zvyku také velmi obsáhlou) žádost o revizi procesu (v níž např. Stalina označil za fašistu), kterou začal připravovat již krátce po svém propuštění. Bylo to v době, kdy na veřejnost prosakovaly první zprávy o rehabilitacích některých v minulé dekádě odsouzených funkcionářů komunistické strany. Proces opatrného přehodnocování nedávné minulosti byl však v Československu na samém počátku a podobným způsobem podaná žádost neměla nejmenší naději na úspěch. Městský soud v Praze ji v únoru 1964 zamítl. Proti tomu podal Vrzalík stížnost. Nejvyšší soud však ve svém usnesení z 11. dubna 1964 prvoinstanční rozhodnutí potvrdil.⁷⁴ Amnestií v roce 1965 mu alespoň byl prominut zbytek z desetileté podmíněčné lhůty, která byla součástí amnestie předchozí.

V té době se nacházel ve velmi těžké materiální situaci, kdy mu po propuštění z vězení byl snížen důchod z původních 733 na 200 korun. Teprve po nějaké době mu bylo

71 NA Praha, f. SSNV – OS, Jan Vrzalík.

72 Jedním ze zabavených rukopisů byly např. Vrzalíkovy „Dějiny Vlajky“.

73 Ani s tím se však Vrzalík nesmířil, a až do února 1963 se snažil alespoň část ze zabavených knih a písemností získat zpět. Obracel se při tom i na mimosoudní orgány, jako Kancelář presidenta republiky, a dokonce Ústřední výbor KSČ. Výsledek však byl negativní. Knihy ostatně tvořily většinu zabaveného majetku. Tento vedlejší trest, na nějž se nevztahovala amnestie, byl realizován v září 1960.

74 ABS Praha, Sběrka Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy, a. č. V-4130 MV. Je zajímavé, že o Hübschmannovi i Maixnerovi jako agentech StB hovoří ve své žádosti o rehabilitaci z 13. října 1968 zcela otevřeně JUDr. Vrána. V této souvislosti také uvedl parafrázi údajného rozhovoru mezi švagrem Ing. Šimerdy a jedním z vyšetřovatelů během soudního přelíčení v roce 1960. Na otázku, proč na lavici obžalovaných není také Hübschmann mu měl odpovědět: „*Kdyby se všichni zachovali jako Dr. Hübschmann, tak tu neseděli.*“ V souvislosti se spoluprací Dr. Hübschmanna s StB se v roce 1968 hovořilo ještě o jednom případě majícím soudní dohru, v němž měl hrát vyloženě roli provokatéra. Hübschmann měl být během Pražského jara dekonspirován dokonce v tisku.

přiznáno 400 korun měsíčně. I v této situaci však dojížděl na léčení do Prahy a obnovil také pravidelné schůzky se svými přáteli ve Slávii. •27

Nové naděje přinesl až rok 1968. Počátkem května se Vrzalík znovu obrátil na Generální prokuraturu s žádostí o obnovu řízení. Jeho návrh byl spojen s dosud neprojednaným návrhem Ing. Šimerdy podaným dokonce již v červenci 1967. Teprve 25. června 1968 však Národní shromáždění přijalo zákon číslo 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci a v následujících měsících byly zvláštní rehabilitační senáty soudů doslova zavaleny tisícovkami případů obětí politického bezpráví minulých let. V říjnu 1968 se k návrhům připojil i JUDr. Vrána, který dosud pracoval jako pomocný dělník. Rehabilitační řízení bylo zpočátku vedeno u Městského soudu v Praze, teprve v listopadu 1968 pak bylo postoupeno věcně příslušnému krajskému osudu tamtéž. Příklad již nestihl být projednán před přijetím novely rehabilitačního zákona č. 70/1970 Sb. Ta byla produktem nastupující normalizace a velmi výrazným způsobem měnila charakter soudních rehabilitací. V podstatě uzavírala cestu obětí politických procesů k očištění svých jmen (umožňovala dokonce zrušit rehabilitace již provedené).

V hlavním líčení se skupinou „Vrzalík a spol.“, konaném 26. října 1970 již poté, co tato novela vstoupila v platnost, Krajský soud v Praze všechny návrhy na přezkoumání původního rozsudku v plném rozsahu zamítl. Formálním důvodem k tomu bylo právě ustanovení zákona č. 70/1970 Sb., podle kterého byla rehabilitace možná u rozsudků krajských soudů vynesných od počátku roku 1953 do konce roku 1956. Navrhovatelé proti tomuto rozhodnutí opět podali opravný prostředek. Krajská prokuratura jim 3. února 1971 dala formálně za pravdu vzhledem k tomu, že v dosavadním řízení nebylo vyjasněno možné použití policejní provokace. Došlo tedy k formální obnově řízení. V dalších letech se však nic nedělo. Ing. Šimerda následně 30. června 1975 návrh na obnovu řízení opakovatelé. Jistou naději poskytovalo, že i v této době v ojedinělých případech mohlo k rehabilitaci dojít. To však byly jen výjimky potvrzující pravidlo, což se projevilo i v případě „Vrzalík a spol.“ Dne 3. listopadu 1975 proběhlo nové hlavní líčení. Šlo však již o pouhou formalitu, aby případ mohl být uzavřen, a všichni navrhovatelé ještě před vynesením rozsudku vzali své návrhy zpět.⁷⁵

Během této doby všichni odsouzení velmi intenzivně pátrali po tom, co stálo za jejich zatčením. Podle výpovědí z 60. let z udání nejprve podezřívali Miloše Maixnera. Hübschmanna zpočátku vůbec nepodezřívali a Vrzalík se s ním stýkal i po propuštění. Teprve na jaře 1961 proti němu pojal podezření. Hübschmann během rehabilitačního řízení tvrdil, že s udáním svých návštěvníků neměl nic společného a se Státní bezpečností nespolupracoval, což jak víme, neodpovídalo skutečnosti. Zodpovědnost svaloval právě na Miloše Maixnera, který se měl údajně jednání také účastnit, ale omluvil se z něj. I Maixner byl v té době skutečně spolupracovníkem StB, zdá se však nepravděpodobné, že by byl oznamovatelem ve věci, které nebyl osobně přítomen.⁷⁶

⁷⁵ V případě zamítnutí jejich žádosti, které bylo za dané situace jediným možným výsledkem, jim totiž hrozilo, že budou hradit náklady řízení. Jednalo se o prostředek běžně používaný normalizační justicí k „definitivnímu“ uzavření rehabilitačních řízení.

⁷⁶ Miloš Maixner (nar. 12. března 1903) byl v té době veden jako tajný spolupracovník III. správy MV s krycím jménem ŘÍMAN. Do registru svazků tajných spolupracovníků byl zanesen v červnu 1954, což znamená, že s StB spolupracoval již před tímto datem. Spolupráce s ním byla ukončena v listopadu 1965. (<https://www.abscr.cz/jmenne-evidence/>, dostupné k 3. 5. 2022.)

Teprve po listopadu 1989 mohlo dojít k rehabilitaci všech odsouzených. Krajský soud v Praze v neveřejném líčení dne 7. května 1991 svůj rozsudek z roku 1960 a všechna rozhodnutí na něj navazující v plném rozsahu zrušil. Toho se však již Vrzalík nedožil. Zemřel na samém počátku normalizace, 8. srpna 1971, ve věku 67 let. Z jeho „odkazu“ i dnes čerpá česká krajní pravice.⁷⁷

Autor | Author

Jiří Plachý

Vojenský historický ústav Praha

U Památníku 2, 130 05 Praha 3

Česká republika

plachy.vhu@seznam.cz

PhDr. Jiří Plachý, Ph.D. (* 1975), vystudoval historii se specializací na dějiny východní a jihovýchodní Evropy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1999) a obor Veřejná správa na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni (2008). Roku 2013 ukončil doktorské studium na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. V letech 2000–2007 pracoval jako historik v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunistu, od roku 2007 do současnosti je vědeckým pracovníkem Vojenského historického ústavu v Praze. V letech 2009–2016 současně působil na FF UK v Praze jako vedoucí oddělení vědy a vědecký pracovník. Autor nebo spoluautor dvou desítek knih a více než tří set článků a studií.

Summary

The Two Trials of Professor Vrzalík. Collaborant or victim of communist justice?

The study is dedicated to the life of one of the founders of the far-right political movement „Vlajka“, Jan Vrzalík. He was born in 1904 and after graduating from the Kromeriz gymnasium he enrolled in the Faculty of Arts at Charles University in Prague. Already as a university student he was heavily involved in the fascist movement and from 1930 in Vlajka, which he even chaired in 1934–1936. Although he was also involved in activist politics after the occupation, among other things as editor-in-chief of the weekly Národní výzva (1939–1941) or as one of the representatives of the National Action Committee, which tried to unite the fragmented groups of Czech fascists and Nazis at the turn of 1939–1940, he was extremely negative towards the Protectorate Vlajka, led by Jan Rys-Rozsévač. He was expelled from it in September 1939. In May 1942, he was suspended from his position as a high school professor by Minister Emanuel Moravec, allegedly for political reasons. At the end of the war he lost his eyesight. After the war his actions were not found to be criminal and the proceedings before the Extraordinary People's Court in Prague and the criminal commissions in Strakonice and Prague were stopped. In 1959, at a meeting with some of his friends, he predicted the fall of the communist regime, which was to occur the following year, and urged the participants to prepare for this change. However, the meeting was reported to the State Security. In October

⁷⁷ Adam B. BARTOŠ (ed.), Vondrák, Vychodil, Vrzalík: Kult TGM. Tři kritické pohledy na osobu T. G. Masaryka, Praha 2018.

1959, Vrzalík was arrested and in February 1960 (along with four other participants in the •29 meeting) was put on trial. He was eventually sentenced to two and a half years in prison for the crime of subversion of the Republic. After his release on amnesty in 1960, he tried in vain for a retrial and rehabilitation. He died in 1971.

Přílohy:

Příloha č. 1 – Jan Vrzalík na snímku z roku 1929.

Příloha č. 2 – Fotografie Jana Vrzalíka z žádosti o cestovní pas z roku 1946.

Přílohy č. 3, 4, 5 – Odsouzení v případě „Jan Vrzalík a spol.“ na snímcích z vězeňských spisů. (č. 3 – Jan Vrzalík; č. 4 – Josef Šimerda; č. 5 – Antonín Vodsedašek)

Příloha č. 6 – JUDr. Antonín Hübschmann na pasovém snímku z roku 1936.

Příloha č. 7 – JUDr. Jaroslav Vrána na snímku z roku 1938.

Foto 1 a 2: NA Praha, f. PŘ Praha II – VS 1941–1950, k. 12863, sign. V 5964/3.

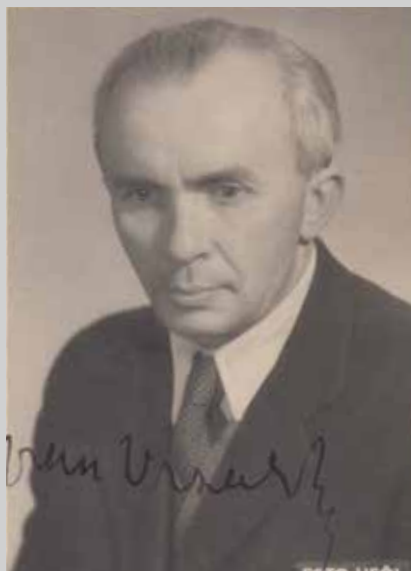
Foto 3, 4, 5: NA Praha, f. SSNV – OS, Jan Vrzalík, Josef Šimerda, Antonín Vodsedašek.

Foto 6: NA Praha, f. PŘ Praha II – VS, k. 3260, sign. H 2325/10.

Foto 7: NA Praha, f. PŘ Praha II – VS, k. 12820, sign. V 5736/3.

1

2

3

4

5

6

7

